

Kamen Mihaylov

On that which is Said, which Precedes the Word

Камен Михайлов

За казаното, което е преди словото

Предисловие – такава е удивителната формула, която съставят нашите възрожденски предци за Българската Книга. Удивителна, защото коригира самото Свещено Писание, поставящо думата преди всичко останало и уеднаквяваща я със самата божия същност: „И Словото бе Бог“. Всъщност всеки любомъдър читател ще се съгласи, че началните стихове на Евангелие от Йоана изискват предварително разяснение. В оригиналния си вид те са запис, предназначен за посветени.

На встъпващите в лоното на „вечната истина“ е изрично необходимо да бъдат въведени в предверието на пътя: да узнаят, че ще чуят разказ за сътворението на света – битие не само за всичко съществуващо, но и за онова, което ще дойде. Ето, този „тънък“ комуникативен момент са хванали книжовниците на новото време – тружениците на Гутенберговата галактика. Защото съвременният им читател е до такава степен неизкушен, че изследователите са измислили за него особен термин – възприемател. Все още не е ясно читател или четец е той, или пък е слушател, или разказвач, който в съответствие с аудиторията се превръща в разправяч, сиреч интерпретатор, приспособяващ текста за конкретните нужди. Или всичко взето заедно.

Тъй или инак, Възраждането е времето, когато се появява, утвърждава и добива огромно разпространение, специфичният жанр „Предговор“. Наричат го с най-различни имена – предисловие, бележки, предговор, предуведомление, съветование, въведение, предсказ, няколко думи за.., към читателите, и т.н., и проч. Единствено неизменна остава същността му, макар територията му да предоставя богати възможности за различни характери. Има благовидни и резки предговори, препоръчващи и нетърпящи възражение, умолителни и заповедни, призоваващи и разобличаващи... Понякога това зависи от авторите им, понякога – от темата, от целта, от насочеността. Явлението все още очаква своя добросъвестен изследовател, макар в историята на възрожденската книжовност предговорът отдавна да бе въведен – и Ив. Д. Шишманов, и Б. Пенев, и М. Арнаудов, и Д. Леков, в една или друга степен, спряха вниманието си върху този жанр.

Разбира се, най-голям брой са изследванията, посветени на отделни предговори с оглед идеите на техните автори. В случая имам предвид не само „типичните“ прояви на жанра, но и текстове, които играят ролята на предговори. Такива на първо място са програмните статии, първите броеве на различни периодични издания. По такъв начин интересуващите ни произведения са служили за документален източник относно идеологически и мировъззренчески възгледи на такива фигури като Петър Берон, Ив. Богоров, К. Фотинов, П.Р. Славейков, а по-късно – Г.С. Раковски, Л. Каравелов, Хр. Ботев... Като неразделна част от тази тенденция е програмата на Д. Леков, обглеждащ предговорите като единен изследователски обект в своята „Литература, общество, култура“ [...тук има работна бележка от К.М. ...]. Немалкото обзори и представяния са отлична основа за преминаване към следващия етап на осмисляне на явлението.

Камен Михайлов

Преди всичко е необходима една подробна и обоснована периодизация, в която чистата хронология да не остава единствена определяща. На следващо място – изработване на разгърната класификация. Това е толкова повече задължително, доколкото самото понятие „предговор“ отразява изключително формални характеристики. Дотук те работеха като общо наименование за цяла група разнообразни по съдържание, насоченост, мотивация, контекстуална обвързаност с последващото произведение, индивидуално-психически статус, демонстрация на възгледи и позиции факти. Ясно е обаче, че такова положение не може повече да изглежда удовлетворително. Не ще и дума, че за изпълнението на новите задачи е задължително обглеждането на целия обем от текстове. Това става възможно с обнародването на настоящия том възрожденски предговори. От добросъвестно направените бележки всеки интересуващ се може да вникне в съществуващото различие и да опита построение на своя класификационна структура.

На следващо място – налице е основа за сравнителни и съпоставителни методологии, установяване на пътищата и формите за развитие на предговора у нас. Спомням си добре богатата книгоиздателска практика от 70-те и 80-те години на 20 в. Тогавашните предговоропоисци се състезаваха в изкуството на утвърждавания от тях жанр. В едно от проявленията, той представляше опит-размишление върху зададена тема, или в границите на просвещенската нормативност – есе. Нерядко есеистичната тенденция прибягваше до възможностите на импресионистичния вид критика. Вярно, търсеха се чужди образци за следване – просто защото, създаденото от бащата на българската импресионистична критика Пенчо Славейков, е много труден за следване модел. Във всички случаи интересни пера като тези на Ат. Натев, Д. Аврамов, Вл. Свинтила, Ат. Свиленов, Кр. Дянков, Кр. Куюмджиев, Здр. Петров, Т. Жечев и мн. още издирваха и предлагаха изобилна информация за представяното явление, обрисоваха портрети на родни и чужди творци, и което е много важно – правеха непрекъснати паралели, търсейки мястото на всяко произведение в контекста на световната, европейската и българската наука и култура. Техните предговори бяха своеобразни научни лекции с известен адаптивен характер. За съжаление този тип предговор остана заключен в отминалия период, определяйки параметрите на един културен етап. Аз говоря всичко това, за да напомня, че началото на споменатите и множество неспоменати прояви е все във възрожденския предговор – този категоричен български възрожденски код, който не просто поставя начало, но и създава моделите за следване. Дотук – за общите приноси на предговора.

Както знаем, колкото и значима да е теорията, конкретиката е това, което я изпълва с разбираемост, опримерявайки абстрактните формули с понятно многообразие; именно конкретиката дава възможност за извеждане на инварианти. Нека се вгледаме в някои дадености. През 1867 г. „Българско народно календарче“ се открива със знаменателен текст: „Дарът ми приеми и учението прегърни“. Съставителят Еньо Кърпачев събира наедно всички известни до него време български светци – с кратки бележки и датите на паметта им. Както се вижда, типичният календарджийски комплекс със задължителните предсказания, сбор от известни събития, сведения за слънцето, луната и планетите за всеки ден, е заменен от амбиция за историческа памет в разновидността ѝ свещенобитие. Натрапва се логическата последователност с Паисиевата история – „кои светци са просияли от българския род“. А в перспектива – знаменитият календар на Ботев, в който като светци са представени, наред със заслужилите за вярата, и революционерите-мъченици. И от календарчето-паметка нека преминем към общообразователното указание на Н. Павлович – „За

откриване на едно заведение за живопис“. Едва що е започнало Високото възраждане, според периодизационното сегментиране на епохата, още не е прогърмяла Каравеловата „Свобода“, еснафлият намира своята разтуха в Петко-Славейковите „Веселушки“, а потребата от Висше художествено училище е вече заявена. В това е целият възрожденски код – когато преди време и без време се поставят задачи за бъдещето. Един мащаб на мислене, непостигнат в Нова България. И ако не й е редът на Рисувалната академия, то Габровското училище и неговите първи попечители е факт, както и грижата неговата история да бъде огледалото, на което можем да обгледаме разума си. А какво да кажем за Ив. Момчилов, открито заявил, че граматиката на българския език не е по силите на един само „езиковедец“! Или – разяснението за политическата икономия (по О. Хюбнер) и мисълта на Д. Войников за показване на родната история чрез театъра. Тук някъде – 1870 г. – е уставът на първото българско женско дружество, цели 9 години преди написването на прочутата феминистична пиеса на Ибсен „Куклен дом“, както и изискванията към народните водачи – „Високото значение на народен пастир“ (Ст. Попов). Наистина няма да намерим нито едно кътче от публичния и частен живот, оставено необгледано от питливия възглед на тогавашния автор-преводач-книгоиздател. И в този смисъл, настоящият том е отдавна закъснял, затова пък нуждата от него е все по-наболяла.

И както всеки автор, така и всяка книга е със своята съдба. Нека поприветстваме съдбата на предговорите – такава, каквата е. По-важното е, че се е случила.